

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1.75 руб.

Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

III. рік. Ч. 47.

Відень, 16 липня 1916.

Ч. 107.

Просимо відновити передплату, інакше безумовно здержимо висилку часописи.

На порозі рішення.

Гарно зародила сього року українська земля; жниво таке багате, як рідко коли. Чи попів із згарищ спалених українських осель, сіл і містечок, чи ріки крови, пролітої на широких українських полях, чужої і власної, синів сеї землі, — чи може потоки сліз, гарячих матірних, старих кривавих батьківських і прегірких сирітських, запліднили українські золотисті пшеничні та житні лани? Чи може сама природа уладила виставу для войовників з цілої Європи й Азії, щоб показати, яке велике природне багатство України?

Уже в треті жнива не розлягають ся веселі обжинкові пісні по українських полях; сумом сповиті вони. На найгіршу недолю приготовані. Огненне море викинуло їх господарів у комірне зазнати ще гіршого ступня долі вічного наймита.

Та як ні кривавило ся-б твоє серце, український народе, бачучи не потлоченне, а повне знищення твоїх родючих нив, зрошуваних від віків кривавим потом твого чола, ти знїс би лихоліття, яке принесла російська офензива на твою землю, якби ти знав, що не грозить тобі вона чимсь більшим. У найгірших хвилях історичного життя українського народу твої найбільші вороги не могли придумати чогось страшнішого для загроження твого завтрашнього дня від того, що спонукало Росію до теперішньої офензиви. І се сподіванне, що вислід теперішніх боїв на російським фронті зродить зовсім інші підстави для державних меж Росії, хай улекшить тобі, український народе, перетерпіти нове страшне, може найстрашніше знищення української землі й невиносні муки українських сердець.

Стоїмо безпосередньо перед тими днями, коли западе рішення на полях боїв, — бодай багато знаків указує на те. І в тих критичних днях вичитуєть ся з лица кожного небайдужного Українця трівожне питання: яке завтра української справи? Бо що Україна в дальшій будуччині мусить утворити й певно утворить власну державу, про те нема в нас найменшого сумніву. Розходить ся тільки про питання, якими кроками, чи великими та швидкими, чи

черепашинами, зблизимо ся до тої хвилі, коли скинемо з своїх плечей останки чужого ярма.

По своїм боцї маємо наші власні сили, великість яких мусимо добре усвідомити собі й перевести в них як найсоліднійшу організацію і консолідацію,

Не виключено, що сама російська політика поможе німецьким провідникам дійти до сеї святої правди. Чи-ж не заявив Сазонов явно перед цілим світом, що Росія мусить здобути Царгород і прилучити решту українських земель? Яка сила змогла-б оперти ся Росії, що стала-б сильною ногою в Карпатах і в Царгороді? І се саме заявив він більше ніж перед роком перший раз і недавно другий раз, не скидаючи з Росії відвічальности за теперішній всевітній пожар, а брехнею заслонюючи удокументовану історичну правду. Друга з черги на ту саму тему промова Сазонова й болюча лекція в формі російської офензиви чей мусять заставити керуючих політиків застановити ся добре над грозою російської небезпеки.

Тим більша ся небезпека, що німецький народ знаходить способи на поборюванне англійського панувачня на морі: німецьке торговельне підводне судно вспіло, не зважаючи на строгу англійську блокаду, заплисти до пристані Злучених Держав: Бальтімор. А для усунення російської грози потреба буде з року на рік щораз більшої фізичної сили, не тільки теніяльних полководців і винаходів вічно діяльного німецького ума.

Не усунули досі воєнні події грози російської небезпеки для будуччини Європи. Особливо непокоїть ся гроза балканські народи, а спеціально Болгар. Болгарська преса, чим далі, тим більше приходить до переконання, що без відірвання України сучасна війна не рішає тих питань, які були причиною війни. Дуже замітна під сям оглядом передова стаття болгарського софійського денника „Камбана“ (ч. 2595) п. з. „Да живѣ Україна“ (Хай живе Україна). Зазначаєть ся тут, що сили Росії не зломить ся доти, доки не відбереть ся Росії можности приготувати нечисленні полки до походу на західних сусідів, і що доти Европа не матиме спокою.

«Сьогоднішня російська офензива се пімста на осередніх державах, котрі думали, що важнійше вести підводну боротьбу в океані ніж відірвати від Росії Київ і Одесу, области, де Росіяне могли приготувати свою останню офензиву.

«І серед гуку гармат, серед тріскоту іранатів у східній Галичині та на Буковині, серед стогону десятків тисяч ране-

них вояків усе голоснійше понесеть ся над Европою голос: „Хай живе Україна!“»

Тільки через привернення державної незалежности України та відірвання від Росії крім Польщі ще надбалтійських провінцій можна забезпечити мир і спокій Європі. Отже наука з останньої російської офензиви мусіла-б бути така: Колиб офензива й мала продовжити війну, треба сотворити такі умови в Європі, щоб Росія яких 50 літ не могла думати про похід на західну Европу.

Настати се може тільки з відірванням українських земель і забезпеченням державної незалежности Україні, бо національна ненависть і боротьба прибере по війні гостроту, якої не мала навіть релігійна ненависть у давніх часах.

І тому будемо сподівати ся, що сила меча німецької нації та її союзників зломить останній російський напір, а політична думка державних мужів осередніх держав укаже дорогу тому мечеві для сотворення найбільшої річи, якої потребує для свого спокою Европа, — вільної, самостійної України.

Політичні питання світової війни.

III.

(Докінченне).

Крім геополітичних і етнополітичних питань існує ще один дуже важний чинник, який відіграв велику ролу у викликанню світової війни: се соціальна будова поодиноких держав, розгляд якої належить до т. зв. соціологічних проблем.

Здоровий державний організм мусить виказувати гармонію поміж поодинокими суспільними верствами; отсю гармонію можна назвати соціальною аналогічно до висловів: національність і лояльність, під якими розуміємо гармонію в рамках нації й держави. Крім того повинен кожний сильний державний організм проявляти деяку ріжносторонність у продукції та промислі, щоб на випадок відрізання від світа держава могла стояти на власних ногах. Отсю ріжносторонність називаємо автаркією, себто економічним самозаспокоєнням. — Клясичним прикладом того, яке значінне має автаркія, може послужити Німеччина в часі світової війни.

Коли в державі розлам соціальної поєднаності посуваєть ся до таких меж, що грозить внутрішня війна, тоді правительства дуже часто старають ся зовнішньою війною придушити внутрішні сварки. В сям разі „корисність“ війни безпосередня; війна служить просто ліком на внутрішню недугу. В геополітиці та етнополітиці вона є тільки способом до цілі. Що війна має справді таку лічничу силу на внутрішні недуги, — показав дуже наглядно теперішній світовий конфлікт: не тільки поодинокі партії у воюючих державах під спільним нещастем зачали спільну акцію, але також і нації, які в часах мира побороювали себе в рамках одної держави, пішли спільно на ворога. Розумієть ся, що розлам у соціальної держави є замалим чинником, щоб на власну руку викликати війну, одначе коли назбирають ся ще інші причини, тоді кепський стан соціальної держави може заважати в користь війни.

Коли розглянути діланне сього побічного мотиву війни, побачимо, що він тільки в кількох державах відігравав більшу ролу, а саме в Австро-Угорщині, Англії й Росії. В Авст-

ро-Угорщині існувала перед війною завзята боротьба поодиноких націй; нації грали в сям випадку ролу кляс та партій і держава відчувала сю боротьбу з етнічним підкладом як соціальну недугу. Кепські психологи почвірного порозуміння думали, що отсі передвоєнні внутрішні невзгоди відібють ся і на ході війни; тимчасом стало ся „австрійське чудо“ й усі нації пішли згідно на спільного ворога.

Звичайно вважаєть ся Англію найтривкішою державою світа. Тимчасом останніми часами стали проявляти ся такі позначки внутрішньої нездоровости сеї держави, що з уваги на недостачу соціальної треба її поставити на другім місці. Робітничі страйки на велику скалю, походи суфражеток, а що найважнійше, ірландське питання — отсе поодинокі симптоми недостачі соціальної. Ірландське питання грізне було для Англії: як не з боку ірландських націоналістів, так радше з боку Ульстерців, котрі противили ся гомрулеви. Війна вбила зовсім отсе питання, — справу гомрулю відложено до актів.

Правда, вибухла в часі війни ірландська революція, але як легко справило ся з нею англійське правительство!

Представмо собі таку революцію в часі мира (революція була навіть при признанню гомрулю можлива, — значить, в часі мира, бо „Sinn Fein-и“ домагали ся повної самостійности); тоді англійське правительство мусіло-б було згодити ся зовсім певно на численні уступки.

Росія, яка давніми часами, в роках революції, терпіла на поважний розлам соціальної, зміцнила почасти останніми роками свій державний організм. Одначе марево другої революції переслідувало реакційних провідників і не дивно, що вони радо скористали з нагоди, щоб пустити ся на воєнну авантуру.

Розлам у соціальної держави, як видно, може причинити ся в деякій мірі до виповідження війни. Коли приглянемо ся дальше другій частині соціополітичних питань, значить, коли звернемо ся до домагань автаркії, побачимо, що тут лежать основні мотиви війни.

Автаркія або здатність покривати конечні потреби народу з природних джерел краю — має за основу політику т. зв. „замкненої сфери інтересів.“ У протиставленню до неї домагається „манчестерська доктрина“ свободи торгівлі й необмеженої сфери інтересів. Автаркія є отже в своїй суті націоналістичною реакцією проти космополітичного ідеалу свободи торгівлі.

Цікаво, що майже всі імперії хитають ся між сими двома програмами будучини, які мають за основу або змагання до автаркії або змагання до космополітичної свободи торгівлі.

Коли по сих теоретичних міркуваннях прийде ся розглядати поодиноких учасників великої війни, входять тут у рахубу тільки три великі партнерки: Німеччина, Росія й Англія. В Німеччині існують дві програми, які відповідають двом вище зазначеним напрямкам економічного розвитку: морська програма та левантійська програма. Морська програма домагається свободи океанів, над якими володіє тепер Англія; Німеччина стає на основі сеї програми конкуренткою світової сили — Англії. Німеччина домагається в ній рівнорядного становища з Англією. Отся програма, прихильником якої є також німецький цесарь, дуже неприємна для Англії й становить корінь англійсько-німецького конфлікту. Друга програма, левантійська, стоїть під знаком автаркії. Се проєкт Берлін-Багдад, який обговорено вже при геополітичних питаннях. Сама Німеччина — зі своїм теперішнім простором — не вистарчає на здійснення сеї програми. Недостає їй сирових продуктів (бавовна, мідь, збіжжя), а дальше її територія замала, щоб змістити річний приріст людности, який виносить 800.000. Отже щоб сеї німецький проєкт автаркії здійснив ся, територія її впливу мусить поширити ся. Колиб програма Берлін-Багдад дожила реалізації, тоді відкрила ся б для Німеччини повна можливість автаркії. Між німецьким патроном і турецьким клієнтом заходила б тоді подібна звязь, як між матірним краєм і колонією. Отже автаркія вимагає в Німеччині експанзії, власна територія не вистарчає до самозаспокоєння.

Зовсім инакше Росія: в неї є просто необмежена можливість самозаспокоєння, бо сирові продукти є в подостатку й велика скількість незаселеної території. Та все-таки Росія через недостаточну індустріалізацію є економічним васалом Німеччини. Одна третина всього німецького експорту опинюється в Росії, — половина німецького імпорту сирових продуктів походить з Росії. Отже Росія грає супроти Німеччини ролю колонії. Не дивно, що в Росії просто гарячково працюють над увільненням з економічної залежности від Німеччини та над індустріалізуванням краю. Так російська автаркія змагає головню до концентрації. Одначе під деяким оглядом потрібна російському господарству й експанзія; воно потребує доріг вивозу. „Тут знаходимо дійсну розвязку загадки, чому Росія хоче дістати ся до Дарданелів; повної ваги сього домагання годі зрозуміти, коли не злучимо його з фактом, що дві третини цілого експорту мусять перейти згадану дорогу, бо головні околиці продукції лежать на Україні. З сього пізнаємо також нечуване значіння України в російськім господарстві; вона дає одну третину всеї продукції збіжжя та стільки-ж худоби, дві третини всього заліза, чотири п'яті вугля й п'ять шестих цукру. Так питання України, як питання Дарданелів, виступає щойно через економічну політику в справжнім світлі“ (Челен, стор. 116).

Отже російська автаркія змагає в першій мірі до концентрації, на дальшій пляні стоїть експанзія. — Сміло можна сказати, що в осередку питання російської автаркії стоїть справа України. Отсе другий раз виступає вона на сцені світової війни й так само, як і перший раз, належить до її найосновніших мотивів.

Лишається ще третя велика партнерка: Англія. Вона була та є найбільше непримирна саме з соціополітичних мотивів — і з сих мотивів зачала вона війну з Німеччиною. Як стоїть справа з її автаркією? Розуміть ся, як найкраще. Всі потрібні сирові продукти, промисл, територія, — всього Англія має подостатком. Значить, тут нема ніякої потреби експанзії. Потрібна є тільки хіба концентрація поодиноких колоній, сконструування „British Empire“ — великої комерціальної унії. Та отсей малий блуд англійської автаркії можна б дуже легким і мирним способом усунути: до сього не була зовсім потрібна світова війна. Але Англія не вдоволена автаркією, вона змагала до пантаркії, до контролю над усім світом. „The sea can endure but one master!“ „Океан може стерпіти тільки одного пана!“ Отсей вислів повторяв ся в різних нюансах у всіх англійських політичних теоретиків. Проти нього кинула Німеччина своє гасло: „Проч з англійським світовим ярмом! Свобода океанів!“ Тут не було виходу: Німеччина, сповняючи свою морську програму, мусіла спробувати сил з англійським колюсом. Та хочби Німеччина була обмежала ся тільки на свою левантійську, континентальну програму, Англія була б також поставила ся проти того. Її задача була в с'їм разі негативна: не про Арабію й Мезопотамію розходило ся їй, але про замкнення джерела сили для Німеччини, яка була б зросла на поважного конкурента.

Коли зсумуємо всі проблеми з соціополітичної області, побачимо, що недостача соціальної в Австро-Угорщині, Англії й Росії причинила ся в деякій мірі до виповідження війни. Безперечно важнішим мотивом світової війни є змагання поодиноких держав до автаркії й отсі змагання перехресчують ся між Німеччиною з одного боку, а між Росією та Англією з другого. Против Англії піднесла ся Німеччина в обороні своєї автаркії та свободи океанів, яку бажала знищити англійська пантаркія.

Уступом про державно-устроєві та культурно-політичні проблеми закінчує Готенбурзький учений свою знамениту книжку. Війна провадить ся не тільки за власть і інтереси, вона є також боротьбою за принципи, конфліктом між двома непримирними поглядами на правительство, державу й поступ. Вона є боротьбою двох різних психік, боротьбою різних цивілізацій. І як де стрінуть ся дві різні національні цивілізації, там неминуче мусить повстати конфлікт. — Коли придивити ся трьом головним державам світової війни: Німеччині, Англії й Росії, відразу впадають в очі колюсальні різниці цивілізацій і державного устрою. Особливо інтересні сї різниці між Англіїцями й Німцями, двома високо-цивілізованими націями Заходу. Сї різниці між англійською „culture“ й німецькою „Kultur“ такі на позір непримирні, що обидві нації обкидали себе дуже часто епітетами „варвари“.

В історії можна подибати два типи універсальної держави; се централістична та патріархальна держава (A. Gottlieb). Першою був давній Рим, який вбив усе самостійне життя під своєю культурою; до сього типу належить тепер

Росія, яка вбиває так само культури інших націй. Патріархальною державою була знову в старині держава Олександра, а в теперішній час Англія, яка своїх колоніальних горожан шанує й дає їм деяку звязь, але не має найменшого розуміння для чужої оригінальності. Обидва типи цих держав підпадають влади одної нації; — німецький публіцист Готліб ставить третій, новий тип: провід без володіння!

Культурно-національне відродження фінського народу.

Як ми вже зазначили вище, „Фінське Літературне Товариство“ було тим питомим проосередком фінського духового життя, з котрого спроквола вийшла й розвинула ся новочасна національна фінська культура.

Отже зрозуміло, що первісно воно мало загальний характер, обіймаючи та зосереджуючи в собі всі прояви та вислови фінської національної думки. Одначе згодом, у міру поглиблення та внутрішнього розмеження фінського народнього життя, його діяльність починає фахово спеціалізувати ся. Наслідком того повстали з його лона нові товариства з спеціально означеними програмами ділання. Так заложено напр: „Товариство фінської старовини“, „Товариство рідної мови“, потім відоме „Угро-фінське Товариство“, яке багато зробило для наукових дослідів згаданої групи угро-фінських народів.

Осередком наукової діяльності стало ся „Фінське Наукове Товариство“, заложено в 1838 р., що своєю організацією нагадувало європейські академії наук. З інших наукових фінляндських товариств треба згадати вельми діяльне „Товариство дослідників фльори та фавни“ (Societas pro Fauna et Flora Fennica), котре багато зробило для утворення фінляндського природничого музею, а далі „Фінське Географічне Товариство“, заложено в 1888 р., заслугою якого є докладне дослідження фінляндської країни.

З боку фінляндських Шведів також немало довершено культурної роботи в Фінляндії. Наслідком шведо-фінського антагонізму, про який ми згадували вище, поміж фінськими та шведськими культурно-національними заходами завважається ся свого роду конкуренцію й деякий паралелізм. Звичайно на кожний новий фінський здобуток чи осередок Шведи реагували заложенням відповідної власної організації.

Так напр. у 1885 р. на зразок „Ф. Л. Т.“ заложено „Шведське Літературне Товариство Фінляндії“, головною метою якого було вияснення культурних шведських впливів на розвиток Фінів у давніших часах. Се товариство в дуже швидкім часі добре заакліматизувало ся в Фінляндії та здобуло собі почесне місце серед фінляндських культурних товариств.

* * *

В таких обставинах у середині минулого століття відбувало ся культурно-національне відродження фінського народу: повставала новочасна фінська нація з своєрідною власною не-аби-якою культурою.

Ми бачили, як її початки звязані з релігійною реформацією (заведеною у Швеції, а таким чином й у Фінляндії Густавом I. Вазою у 1523—60 рр.), під впливом якої фінська народня мова входить у фазу літературного оброблення.

Нація, яка веде провід, мусить мати також і розумінне чужої оригінальності, бо вона не має влади, яка могла б евентуально заступити се розумінне. До сього третього типу має належати будуча осередня Європа в полученню з Туреччиною, значить, комплексе країв, якого вимагає програма Берлін—Багдад.

Др. Нестор Гаморак.

В сім часі головних національних діячів дає духовенство, а крім того абоська академія—університет, звідки вийшли вчені, що дали перші фінські переклади (Євангелія, Біблії) й деякі оригінальні праці (перша граматики фінської мови, видана М. Агриколою). Сі вчені зорганізували також загальне шкільництво в Фінляндії.

Духовенство, церква й релігія ще й потім є одним з головних чинників фінського національного відродження. Воно головно промощує дорогу для пізнійшої роботи Снельмана та його помічників на полі національного самоозначення фінського народу.

Через уживання у своїй церковно-релігійній діяльності рідної мови воно будило національну свідомість серед народу. Але й ще в інших напрямках воно має чималі національні заслуги для свого народу. Його заходом, головно-ж фінських релігійних сект із середини минулого століття, зосереджених коло т. зв. великого релігійного руху доби „пробудження“ (väckelse), — почало ся масове поширення освіти серед народу, а поруч з тим поборюванне алькоголізму та морального занепаду, через що положено ґрунт під те фізично-моральне оздоровлення фінського народу, котре згодом стало угольним камінем і міцною запорукою його новочасного розвитку, справедливості і необхідності чого признали теперішні т. зв. євгенічні прямування сучасних культурних народів.

Духовенство та церква нарешті значно причинили ся до поліпшення загального демократизму в Фінляндії, що знайшло опісля свій вислів у її найпоступовійшій теперішнім політичним устрою.

Як бачимо отже, в Фінляндії духовенство й церква були дуже позитивним національним чинником і відиграли зовсім иншу ролю ніж у багатьох інших європейських країнах. Поясняється се головно тим, що фінське духовенство походило з народніх мас, що воно розуміло змісл і значінне релігії в етично-гуманітарнім напрямі, а не, як звичайно, обрядово-догматичнім, що воно близько жило з народом і тому не відокремило ся в паразитну касту, як се часто буває. З тих причин стала церква в Фінляндії національною інституцією, а не екстериторіальною експозитурою чужого релігійного осередка.

Другим енергічним чинником поруч духовенства в фінляндськім відродженню була та є студентська молодь. Вона має не лише великі заслуги в дослідях над країною Фінляндії, але й коло національно-громадянського освідомлення фінського селянства. Вона поширює на селі народню просвіту, протиалькогольний рух і господарську кооперацію. Вона, як побачимо в дальшій розділі сеї праці, здобула в Фінляндії права горожанства та значно причинила ся до піднесення матеріального добробуту фінського народу. Заходом сеї молоді повстали та розвинули ся в Фінляндії ві-

домі „селянські університети“, котрі дають селянам не лише загальну просвіту, але й спеціальне господарське знання.

Високий ступінь загальної культурності фінського селянства (загальна письменність у Фінляндії, майже нема зовсім неписьменних), його національна свідомість і суспільно-політичне освідомлення є у значній мірі оwoчeм і заслугою систематичної просвітної роботи фінської академічної молоді на селі.

Не менше впливовим чинником у фінським народнім русі було та є жіноцтво, котре в Фінляндії, як відомо, користується всіма громадянсько-політичними правами так само, як і мушцини. Воно багато зробило для освідомлення фінської жінки, а крім того має чималу заслугу щодо морального оздоровлення фінської суспільности, йдучи завжди на чолі всіх гуманітарних акцій, прямуючи до поборювання пияцтва, проституції, громадської бідности, злочинности в дітей тощо.

Не треба доказувати, що на розвиток фінського національного руху мала величезний вплив власна преса.

Її початки, як і шведської преси у Фінляндії, датуються вже з кінцем XVIII ст. Зрозуміло, що єї перші газетарські спроби мали ще вельми екзотичний характер і здебільшого не були тривкі. Одним з перших фінських журналів була часопись „Mehiläinen“ (Бджола), основана видавцем „Калевали“, що була тільки літературно-культурним органом. Національно-політичним камінярем і будителем була часопись „Maamiehenystävä“ (Приятель хлібороба), котру почав видавати Снельман 1844 р. рівночасно з шведським журналом для пропаганди „Saima“, котрий вельми причинився до національно-громадянського оживлення фінського загалу.

В 1850 р. царське правительство обдарувало Фінів тим, чим у 1876 р. почастивало Українців: себто заборонено вживати фінську мову друком з виїмкою праць релігійного змісту або з поля хліборобства. Однак Фіни були щасливіші від Українців: заборона їх мови та письменства фактично не тривала довго.

В 60 pp. повстає новочасна фінська преса, особливо національно-політична: „Suometar“ (Донька Фінляндії), названа згодом в новому виданні „Nusi Suometar“ (Нова Донька Фінляндії), орган старофінської партії, донедавна найвпливовіша фінська часопись „Paiväter“ (Денник), „Kansakunnan Lehti“ (Народня Часопись), „Päivälehti“ (Щоденна Часопись). Появляється також шведська преса (Hufvudstadsbladet, Nya Pressen); повстають шведські та фінські часописи на провінції. Фінляндська преса розвивала ся та поширювала ся дуже швидко.

В 1898 р. в самім Гельсінґфорсі виходило 83 періодичних видавництв. А на передодні відомого царського погрому Фінляндії (1899 р.) видавало ся в ній загалом 168 часописей і журналів, себто одно видавництво припадало на 13.000 населення. Між тими періодичними видавництвами було: 20 денників, 21 часописей виходило 3 рази на тиждень, 32 два рази на тиждень і 32 тижневників. Столичні часописи виходили в накладі коло 12000 примірників, провінційальні 7—8000.*

Громадянський вплив фінської преси дуже великий; навіть на селі здебільшого вибирають на соймових послів редакторів і журналістів.

* Koskowski. Поз. XI (ст. 159—160).

Цікава та варта уваги є ще одна річ. У Фінляндії не істнують спеціальні народні видавництва. Там народні маси й інтелігенція читають те саме. Наймолодшим чинником у фінським русі, але фактично тепер найбільш впливовим є — свідоме робітництво, політично та професіонально зорганізоване в соціально-демократичній партії. Воно є головним борцем за суспільно-політичний поступ; завдяки його невтомній енергії та залізній волі переведено здебільшого цілковиту демократизацію політичного життя в Фінляндії, що здобуло її першенство серед сучасних культурних народів під політичним оглядом.

* * *

Далекий був шлях від примітивних початків фінського письменства в добі реформації до повної національної кристалізації й індивідуалізації фінського народу в XIX ст. у звязку з епохою фінманії, про яку ми оповіли вище.

Протягом минулого століття вибудовано підвалини не лише національно-культурної самобутности фінського народу, але, як ми се побачимо дальше, заложено фундамент під його економічний розвиток і політичний поступ. Для власного фінського національного будинку виведено не лише мури, але подекуди й дах у формі власного красного письменства та мистецтва.

Зрозуміло, що в сій культурній надбудові в початкових стадіях найсильніше звучав національний тон, що молоде фінське письменство та мистецтво, котре повставало, розвивало ся первісно в замкненім крузі національної творчости, черпало свої мотиви та зміст із стародавньої своєї минувшини (вплив „Калевали“), оброблювало свій матеріал у дусі етнографічного романтизму та дидактичного патріотизму... Однак підготовна фаза національно-культурної ізоляції в Фінляндії здебільшого вже минула або й минає.

У красній літературі й мистецтві Фіни вже виходять на шлях національно-всесвітньої синтези, здобуваючи спроквола у світовій культурі своє власне окреме місце. Правда, що й досі чудово гарна мітольоґічна спадщина фінського народу є головним джерелом його новочасної артистичної творчости. Література, малярство, музика, різьбярство та зокрема архітектура, в якій наймогутнійше виявив ся мистецький геній фінського народу (його чудові кам'яні поганські святині, своєрідна народня орнаментика тощо), однак черпають із скарбниць сеї мітольоґічної спадщини (особливо „Калевала“*), але в новіших часах єї національні артистичні мотиви обробляють ся здебільшого загально світовими мистецькими способами, наслідком чого фінське мистецтво та письменство виходять поза вузько-національні межі творчости лише для домового вжитку. В літературі Юхані Ахо (уродив ся 1861) у Фінляндії, автор найславнішого з нових творів роману „Пан“ і чудового циклу двадцятьох національних алегорій (збірка „Katajainen Kansani“, себто „Галузка ялівця“,** написаних в 1899 р. після відомого погрому фінляндської конституції й автономізму. В музиці Іван Сибеліус, найвизначніший серед сучасних фінських композиторів, здобули собі європейську славу.

* * *

* Пригадуємо, що український переклад „Калевали“ Євгена Тимченка видала Укр. Видавничка Спілка.

** Звертаємо увагу на сю чудову книжку, горду з новочасного огню віри у власний народ і могутнє засування неперезної „волі до життя“. Твір заслугою на переклад на українську мову. Наскільки нам відомо, істнує його чеський і данський переклад, а саме з заголовком „Книга про Фінляндію“. Поодинокі малюнки з неї вийшли по російськи та по німецьки.

Так отже поволі відбув ся протягом минулого століття могутній процес національної індивідуалізації Фінів. До семі культурних національних націй прибув новий член: фінський народ. Ми саме познайомили ся з внутрішнім його перебігом і розвитком, що представляє одначе лиш один його бік і був першим та основним його етапом. Фінська мова, культура та народ існували вже, правда, de facto,* для свого нормального розвитку та поступу муіли також існувати de iure, себто здобути горожанське зрівноправненне, що фактично означало здобутте політичного признання фінської національної самостійности. А се останне знову реально зводило ся до признання рівноправности фінської мови в урядуванні, шкільництві та прилюдному життю Фінляндії загалом.

З боку російського уряду — з вище зазначених уже причин — фінські домагання в сьому напрямі не зустріли ся з великими перешкодами. Але з шведськими оборонцями фінляндського status quo ante їм довело ся видержати чималу боротьбу. Поки-що обидва ворожі табори держали ся крайніх непримирних позицій. Шведи не хотіли признати фінських національних домагань в області політики, фіномани, котрі політично утворили старо-фінську партію, не хотіли робити ніяких уступок фінляндським Шведам.

Їх засадою щодо Фінляндії було: один народ — одна мова, розумієть ся, фінська. Тимчасом via facti через Петербург впроваджувано фінську мову у фінляндським урядуванні й вона спроквола витісняла й обмежувала вживанне шведської. В 1856 р. перший раз дозволено переклад урядових шведських розпорядків на фінську мову. У 1858 р. заведено фінську мову у парохіяльних книгах і церковнім урядуванні. В 1860 р. урядові розпорядки перший раз видано в фінським оригіналі. В 1863 р. заведено її в судівництві, в соїмі та внутрішнім урядуванні. В 1867 р. по містах з фінською більшістю урядовою мовою стала фінська. У згаданому часі спроквола переводило ся знаціоналізу-

* De iure зрівноправненне фінської мови в урядуванні признано маніфестом 1863 р., одначе de facto обовязкове загальне переведенне його відрочено на двадцять років, протягом якого часу все фінляндське урядництво муіло навчити ся сеї мови. Язиковим законом з 1886 р. в Фінляндії в урядуванні фактично заведено фінську мову. Тому саме в 80 рр. шведофінський язиковий спір досяг вершка свого напруження.

ванне фінляндського шкільництва всіх трьох ступнів. Отже не диво, що саме в 80 р. шведо-фінський язиковий спір досяг вершка свого напруження. Бо в сьому часі Шведи боронили останків свого історично-язикового „стану посідання“ в Фінляндії.

По твердим законам новочасного суспільного розвитку в сій боротьбі новочасних історичних панів з неісторичними колишніми кріпаками ранше чи пізнійше побіджають сі останні, — в новітньому розвитку фінляндського життя маємо саме класичну ілюстрацію повищих слів, — й тоді льогічно на чергу дня виринає справа національного „modus vivendi“, себто угоди. На фінляндським ґрунті почали його витворювати політичні нащадки старофінської партії — молодофіни, а з шведського боку — поступовійші елементи з шведоманського табору. Гаслом молодофінів було „один дух — дві мови“, що є висловом признання великого шведського значіння для культурного розвитку Фінляндії. Нова фінська інтелігенція ставить ся зовсім об'єктивно до справедливих домагань фінляндських Шведів.

Вона признає, як сказано, їх культурне значінне для розвитку Фінляндії не лиш у минувшині, але й у сучасности. Вона добре знає, що Швеція була для Фінляндії головним сполучником з культурою заходу та що й тепер ще Шведи як народ старої культури багато де в чому можуть вплинути на дальший розвиток молоді фінської культури, що для Фінів ще й досі шведська мова є найлекшою європейською мовою. Цікавою під сим оглядом є увага молодофінського провідника, визначного літературного історика, професора Сетели: „Бажати усунення шведського елементу в Фінляндії, зовсім відкидати шведську мову — не можемо, бо тепер наша література почасти, а давнійше цілком була писана шведською мовою. Без знання шведської мови ми не можемо зрозуміти цілих епох нашої історії“.*

На початку сього століття язиковий спір у Фінляндії теоретично й фактично полагоджено, а саме в дусі „повної“ рівноправности обох краєвих мов.*

* W. Studnicki, стор. 165.

* A. В. Гельстромъ, ст. 634—635.

Н. В.

(Далі буде).

З поезій полоненого О. Кобця.

Перед війною.

*Граї, моя музо! Співай без кінця, —
Гомін життя у пустині буди;
В душі замучені, в юні серця
Искру надії натхнену вклади.*

*Смії ся, весела! І може комусь
Висохнуть сльози пекучі в очах
Так, як мені, — я вже щиро сміюсь,
Горе втопивши в веселих піснях.*

*Смії ся... Бо горя багато так скрізь,
Наче на світі й не знають про сміх;
Наче мотство опріч смутку та сліз
Більше не мав ніяких утіх...*

*

*Гей, перестань, моя музо, не граї:
Чувши, в долині шумить водограї?
Тихше... За горами — блискавка, грім...
Марно всі звуки потонуть у нім.*

*Сльози криваві той грім принесе,
Світом усім і мотством потрясе...
Щоб не прийшло ся нам шми співать, —
Краще ми будем з тобою мовчать...*

* * *

*„Життє людини — цінний дар“ —
Нас мудрі голови учили;
Прийшла війна, зайнясь пожар, —
Той термін „трішечки“ змінили:*

*„Життє людини? — Просто се
Найзвичайнісінька дурниця;
Життє народу — над усе, —
Так хай же гине одиниця!*

*Нехай горить „свята“ війна, —
Пожар руйнуючий, всесвітній;
А як закінчить ся вона, —
Дамо ми й терміни новітні“...*

* * *

Уста не осялював сміх, —
Була невесела, смутна;
З барвистих квіток польових
Віночок сплітала вона.

Кому-то покажеться в ній?
Де той, що був всім — сироті?
Далеко-далеко в страшнім
Бою за змагання святі...

Як дум чорних збути ся, як?
Лишилась сама — всім чужа...
Такий був хорошиий юнак,
Така була світла душа...

Вплітала васильки в вінок, —
„Він“ фарби блакитні любив...
Схилила голову, — струмок
З очей карих квітки кропив.

А думка смутна уявля
Могилку в чужині одну, —
Лиш хрестик з берізки, з ілля
Її стереже самотню...

*

Стелілись навколо лани,
Пишались морями квіток, —
Таки були гарні вони,
Такий був роскішний вінок!

* * *

А липа цвіла... Недобитий салдат,
Покинаний в полі своїми,
Конав біля неї, засмучений зляд
Втопивши в надземні країни.

А липа цвіла... Салдат тихо стоїнав,
В останнє прощаючись з світом;
Легкий вітерець його стоїн мішав
З пахучим, чаруючим квітом.

А липа цвіла... Пилині пилки зори
Питаю: „Гей, хто там зітхає? —
Чи ворог, живий ще до сеї пори,
Нас нищити знову гадав?“

Чи знов нас обципле сталювим дощем,
Окутає димом отруйним?
І ми, що мишились живими, умрем,
Засохнемо в розивітї буйнім?“

А липа цвіла... Безталанний салдат,
Склепляючи очі навіки,
Жадобно вдихав чарівний аромат
Мов дійсні, могутні ліки...

А липа цвіла... І несло з верховіть:
„Гей, хто то так тяжко зітхає?“
Схпивсь вітерець: „Тихше ви, не шуміть, —
Внизу там людина вмірав.“

А липа цвіла... Затрусилась вона,
Ситнула смізьми — своїм квітом;
Процала салдата вона лиш одна
Останнім, чутливим привітом.

* * *

Я хочу собі уявити той час,
В який ми зустрінемося знова;
Як з дум, що в розлуці виснажують нас,
Полетить ся сердечна розмова.
А серце стискається в передчутті:
Не буде його в невідраднім житті...

І образ твій хочу в душі змаговати
Я фарбами мрій легкокрилих
І очі веселі, що сяють-горять
Проміннями зірок мінливих.
Та фарби-безсилі; я бачу миши мить,
Як смутком перлинками очі росить...

Я хочу задати-воскресити якийсь день
Щасливіший в нашім коханні,
А чорна уява підносить лишень
Моменти роспуки в прощанні...
Знеможений, кличу чаруючі сні,
Та десь забарились, — не йдуть і вони...

В таборі.

Тісно... Душно... Сірі стіни...
Город мертвих, чи пустиня?
Сірий натовп... Душі сірі —
Ні бажань, ні думок буйних...
Якже, як втриматись вірі
В тих обставинах отруйних??

Тільки в вечір... Сяють зорі,
Кличуть дух в свої простори;
Та чом скоро так зникають?
Гасне небо... Вітер віє,
Сірий попіл розсипав...
Знову день — і все німіє...

Тісно... Душно... Сірі стіни...
Город мертвих, чи пустиня?
Суне-мізе гад страшенний,
Претє ся в грудях примостить ся
Гад зневіри навіженний
І нема чим боронить ся...
Покоріть ся?

Увечері.

(В неволі).

Озираюсь на день, що був сірим таким —
Без єдиної ясної хвилі,
І безслідно мов вітром розвіяний дим
Зник в минувшини темній могилі.

Що приніс він мені? Хочби болі якісь,
Щоб їх як найгострійше відчутти;
Щоб здригнутись всьому — може-б бризками сліз
Удало ся нудьгу сполоснути...

Хочби горе яке... Бо про радість давно
Вже забув, чи її на світі істнує?
Чи в щастє? — Забув, як вибраниям воно
Душі стомлені живить-хвилює.

Та нічого нема, — дні бредуть в порожні
І принічують дух пустотою;
Тільки й знаю, що то — велетенські ступні
На шляху в небуттє, до спокою...

Тільки й вірю тепер в чорну правду одну:
Важко-страшно в неволі конати;
Страшно так — мов своїми руками труну
З власним трупом в могилу спускати!...

* * *

Дай мені намиливатись
Хоч іздалеки
На твої чудові очі,
Ясні зіроньки.

Слявом райдужним, мінливим
Світять ся вони,
Краще соняшною слява
В перші дні весни.

Поляд їх палкий, натхнений
Будить мрій рої,
Понад бруд землі підносить
Всі чуття мої.

Глянь, голубко, як проходиш
Повз мою тюрму;
Глянь в ґратоване віконце,
Освіти пільму.

Не за волю, не за правду
Мучись в чужині, —
Дай же сили легше зносити
Кривди біль мені . . .

З твоїм поглядом чарівним
Я на крилах мрій
Вільним соколом полину
В край далекий мій.

Там душа моя спочине
В рідному гаю,
Скине тягар животіння
У чужім краю.

Може там зустріну погляд,
Що світив мені,
Був зорею провідною
Ще в юнацькі дні.

І як буде він веселий,
Поверну назад,
А як сумом оповитий, —
Стану розважатъ.

Заспіваю соловейком,
Нагадаю час,
Коли юність многомрійна
Поріднила нас.

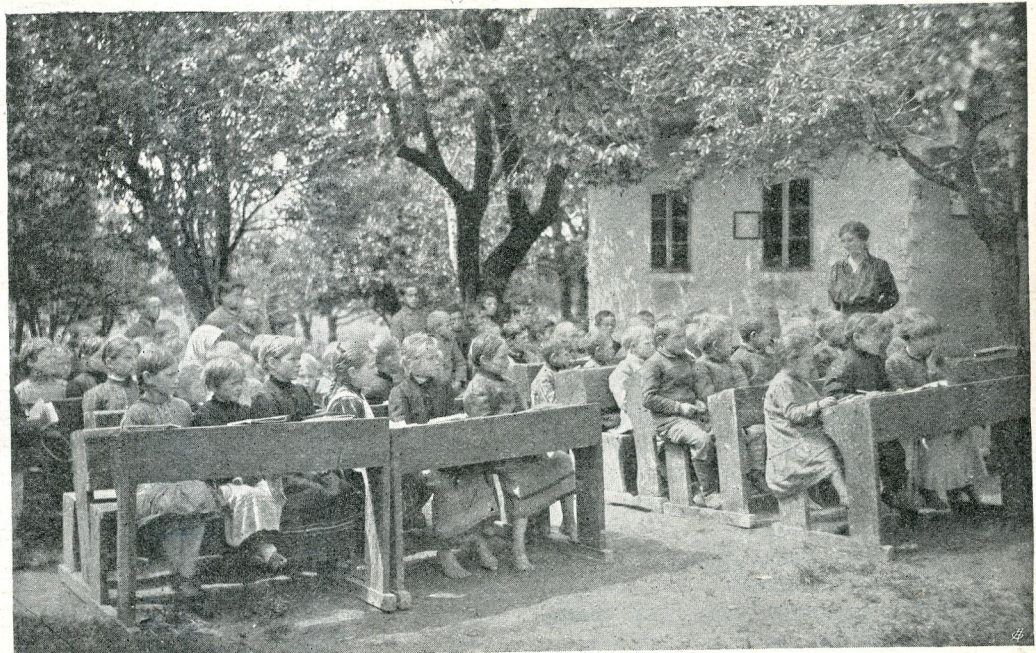
Дочекаюсь, що всміхнеть ся,
Як колись, вона:
Поверну назад, — неволя
Тоді не страшна.

Подаруй же, незнайомко,
Погляд здалеки, —
Твої юні очі сяють
Наче зіроньки . . .

Опорожнювання будинку на школу
в Свинюхах.

Другий день науки в саду у Свинюхах
(I і II кл., учит. С. Сидорович).

Українська школа в Зашковичах (побіч
школи ученики, учит. Панасюк).

Ще про українські школи на Волині.

До фактичних відомостей про українське шкільництво на Волині, поданих у попередньому числі „Вістника“, треба ще додати ось що. У володимир-волинській окрузі, крім поданих попередньо 7 чинних шкіл і 17 шкіл, приготованих до відкриття, існували пізніше основані школи в отсих місцевостях: 1. Любомль (на дорозі Холм—Ковель), 50 дітей, учив УСС. Остап Вахнянин, наглядав над школою Михайло Таранько; 2. Гуца над Бугом, 80 дітей, учив УСС. Ів. Старчук; 3. Головне, 70 дітей, учив УСС. Гр. Чикета. Підготовлено до відкриття школи в отсих місцевостях: Кусниці, Городно, Підгородно. Разом з попередньо оголошеними було б у володимир-волинській окрузі шкіл чинних 10 з числом дітей 636 і учителів 13, а приготованих до відкриття 20 шкіл.

Для шкіл на Волині вислано 8964 книжок — шкільних і бібліотечних — за час від лютого до червня б. р., з одного лише Львова, не рахуючи посилок з Відня, на суму 5367 кор. 14 сот., в тім до Володимира Волинського 2321 книжок на суму 1333·63 кор., до Луцька 4454 книжок на суму 2922·07 кор., до Ковля 1736 книжок на суму 827·45 кор. і загально для Волині 453 книжок на суму 283·99 кор.

Видатки на зошити й інші шкільні принадлежности, пороблені у Львові, для українських шкіл на Волині виносили в тім часі суму 588·17 кор.; з того припадає на Володимир Волинський з повітом 301·03 кор., на Луцьк — 129·45 кор., на Ковель 99·53 кор., загально на Волинь 58·16 кор.

Видатки на українське шкільництво на Волині, пороблені у Львові, виносили поверх 10.000 кор. Їх покрито жертвами запасного курія УСС., полонених Українців, дрібними жертвами української суспільности з Галичини й Буковини та фондами Союзу визволення України.

Українська школа в Орищах (ученики, учит. С. Сидорович і учит. Глуховський).

Українська школа в Володимирі Волинськiм.

Українська школа у Володимирі Волинськiм. Гурток школярів при забаві.

ШЕКСПІР.

(Продовження).

Правда, Шекспір не розв'язав цілком і не пробував навіть розв'язувати сеї філософської ділеми, яка в тій ненависті одиниці до товпи криється. Бо в ґрунті річи: не будь тої глупої сірої товпи, яка ось підпорядковується саме волі того, хто її ненавидить, то й дуже одиниця опиняється в тім положенню, в яким опинився Людвік XVI, як голодна товпа прийшла до Версалю. А навіть, коли не схочемо думати про революції, отже навіть тоді, коли товпа служить тільки манекіновим тлом для величчя одиниці, ненависть аристократа до неї просто смішна, бо він властиво ненавидить те, що його підносить і без чого він перестав би бути — аристократом. Між голубами — орел королем, але між орлами — тільки одним із багатьох. Тому то ся володарська* мораль Шекспірових героїв також в основі річи двосічна, як у XIX в. філософія Макса Штірнера та Фрідріха Ніцше, — як звісно, сї дві системи уважають володарство одиниці суспільною етикою. Але в Шекспіра вона попри те все, що можна проти неї сказати й оскільки даний сюжет не домагається так рішучо брати під увагу народу, як королівські драми, все-ж-таки на місці. Ті люде, котрих він малює, не можуть инакше почувати. Коли маркіз Поза каже в Шіллера гордо, що він не може бути слугою князів, нам усе-ж-таки здається, що сей молодець, котрий так по ангельськи декламує про бідний замучений люд, був би певно найкращим урядником короля і став би просто любимцем Филипа, бо в його дівочо-ніжній душі тільки саме спочування, сама любов, самий ідеал. Але коли Макбет кличе, що він хоче боротися, поки не розсічуть на кусні його тіла, — ми віримо безпосередньо, що так воно буде. У Шекспіра є одинокий у своїм роді талант малювання геніяльних вищих над усяке окруження одиниць: геніяльних вождів, як Марк Антон, геніяльних королів, як Гайнріх V, геніяльних злочинців, як Яго і Річард III, геніяльних претендентів, як Макбет, геніяльних одиниць, як Гамлет, повних внутрішньої боротьби. І так само щось геніяльне в собі має змальований ним темперамент Клеопатри, леді Макбет, Волюмнії, Порції, Маргарети, Юлії й Офелії. Ті мужі й ті жінки всі повні гарячої, великої волі та пристрасти. Почуваємо те, що ся їх воля і пристрасть, спрямовані в одну сторону, мусять запалювати довкруги себе все, що стрінуть як опір проти себе. „Раді хотіла-б я — каже Юлія — уважати строго на товариські форми й заперечити те, що я сказала: але проч з боязкості! Любиш мене?“ І Юлія перша говорить про ніч любови, але такими дівочими, такими непорочними устами, що хіба ще тільки одна музика змогла-б надати їй почуванням солодкої несвідомости. Юлія любить до божевілля, але в цілості сей шал представляє собою таку ідеальну лінію розвитку, що в нас поветас мимохити вражіння, начеб ми спокійним потоком неслися у рвучу ріку, а опісля випливали на повне розбурхане море. Воно, правда, не можна заперечити, що Шекспірове становище проти жінки як такої в численних сентенціях не корисне, а місцями просто вороже. І відоме також, що дехто з дослідників старається вяснити се становище недобрим позитивом поета з його жінкою Анною Гетевей, котрій він у своїм звісним завіщанню записав те з своїх двох ліжок, яке мало

меншу вартість. Одначе трудно мені при тій нагоді не помітити, що в результаті річи ся теоретична легковажність, з якою Шекспір тут і там висловлюється про жінку, не викликає ніякої односторонности в малюванні жіночих характерів, — навпаки Шекспір, той иноді глумливий антифемініст, сотворює життєво кращі та правдивіші подоби жінок ніж такий удихновений поклонник жіноцтва Шіллер. Німецький ідеаліст був би, правда, ніколи не повторив тих слів, які Яго кидає в очі своїй жінці Емілії під адресою цілого жіночого роду: „На вулиці ви є малюнками, в кімнаті дзвонами, кицьками в кухні, брехливо святі, як що вас обидити, а чорти, як що вас чим прогнівити, у веденню господарства ви є акторками, а правдивими господинями тільки в ліжку“. А й Марк Антон каже скептично: „Жінці навіть тоді, коли вона дуже щаслива, нема що вірити; а в скрутних обставинах і найсвятіша весталька зломить без надуми свою присягу“. І може-б який романтик не велів говорити Клеопатрі з приводу її посольства до Антона тих жорстоких слів, якими вона як свідомою брехнею хоче зранити свого любимця: „Як що він сумний, скажи йому, що я гуляю, а як що веселий, скажи, що я хора“. Але наскільки розважимо глибше єю ролю, яку жінки в Шекспіра фактично відіграють, і спосіб, яким вони її відіграють, не можна в їх духовій природі не добачити в багатьох випадках дійсно героїської стихії.

Чи-ж не являється навіть той невмолений борець Макбет просто учеником своєї жінки в тих сценах, де вона глумиться з його тривоги й каже йому: „Те, чого ти хочеш, ти хочеш надто побожним ладом. У тебе страх перед фалшивою грою, а проте бажаєш зиску.“ А далі навчає його, як Яго: „Про око будь невинний мов квітка, — але в самій річи будь гадюкою, що криється під нею.“ Так ось, як і Гайнріх VI, змальований Шекспіром уже не учеником, а таки дїтваком проти своєї жінки — королеви Маргарети. „Граф Варвік і князь Йорк примусили мене зректи ся престольних прав, — прости мені, Маргарето, прости мені, мій сину!“ — лебедить немічний Гайнріх, а Маргарета говорить на те з висловленою погордою: „Примусили тебе? То ти король і дозволяєш себе до чогось примусити? Ну, — я чую се з сідом, нужденний боягузе!“ І дивно потім бачити, як Маргарета, ся гарна, молода жінка, котра так ніжно любить свого таємного коханця, Сафока, але залізною рукою держить королівський прапор у боротьбах проти повстанців, а в тій величній сцені, де вона яко побідниця кладе папіровий вінок на голову побідженого Йорка та велить йому хустиною, перепоєною кровю його сина, отерти собі лице з смертельного поту, — підносить ся до сих вершин почування, які просто жахають нас своїм демонізмом. Хай буде, що в трагедії „Річард III“ Маргарета являється нам таки зайвою особою і, як злосливо заперічує Гайне, „не може вже кусати, тільки проклинати.“ Саме те, що Шекспір не вагається вивести на сцену сеї чудової королівської душі й тоді, коли вона вже є тільки тіню своєї колишньої могутности та краси, — є для мене доказом на те, що Шекспір не стилізує, не виідеальнює своїх людей ніколи, що для нього, для того впорядчика казочних розривок, — як докорює Емерзен, — жорстока правда життя є всім і її мусить слухати

* Тим словом хочу віддати німецьке слово Herrenmoral.

поетична краса. І Шекспірова Клеопатра, на мою гадку, та з його героїнь, в котрій, як може в ніякій з інших, необхідність і первісність жіночого почування та побідний аристократизм духа виеловлюють ся з таким чудовим володарським жестом, і Клеопатра, кажу, змалювана так само без сліду якоїсь стилізації, як і Маргарета. На однім місці говорить ся про — зморщці на її лиці. А Антон називає її просто „моя гадюка над старим Нілем“. Нїодної згадки про її красу або розмальовування сеї краси. Ціла краса тої по-статї лежить у незбагнених проваллях вічної жіночости в ній, в могутности її одного любовного слова, одного поцілунка, одної її любовної ночі, які стають для її любимця казочним щастєм і джерелом муки тому, що попри цілу стихійність її пристрасти природний маєстатизм вищої жіночої душі та природна велич дочки королів усе наново дозволяє їй почувати ся нездобутою. „Інші жінки — говорить ся раз про неї — засичують, удоволяючи розбуджуваням собою пожаданям, одначе вона розбуджує тільки ще більший голод. Нїщо низьке не в силі понизити її — й тому жрепці благословлять її в хвилі її любовців“. А якою забавкою є в її руках Антон, той третій стовп світа, коли слухати її слів про нього: . . . Мій сміх відбирав йому всю свідомість і вколисував його нічу до сну, а найблизшого ранка, ще заки вдарила девята година, мої напитки кидали його на ліжко, а я окривала його тут моїми одягами й серпанками, а сама тимчасом носила його меч зпід Філіппії. У хвилях гніву в неї, правда, є лють гадини, у хвилях небезпеки фалш, тривога та зрада, про героїзм жертви ся поганка не знає нічого, проте в сій останній хвилі її химерного життя, де вона зітхає, цілуючи на прощанне подругу: „Прийми останній жар моїх уст“, — у нас мимохить те почування, що з нею гине остання велика жінка давніх часів. Її тривога перед приходом Октавіяна так само не в силі понизити її, як її зрада в боротьбі під Акцієм і її гулящі любовці з Антонієм. Вона ось ще в тій хвилі, в якій клячить перед Октавіяном побідженою й Октавіян приловлює її на брехні про те, що в неї нема ніякого схованого добра, — в силі відізвати ся до зрадника Селєвка: „Іди геть, прошу тебе, щоб іскри мого гніву не впали на тебе крізь попіл моєї долі“. Або королівська гордість тих слів, з якими вона дозволяє вістуну добрих новин поцілувати свою руку: „. . . а в нагороду доторкнути поцілунком найголубішї жили руки, котру королі тиснули серед тривоги до уст!“ Скрізь, як і в Маргарети, царська свідомість царської душі, хоч і не подибуєть ся нїодного слова, яке робило-б вражінне чогось тільки подуманого, але не відчутого.

І те саме є признакою всіх жіночих типів Шекспіра, що вони під деяким оглядом стоять на тім самім рівні, що й мужі та попри всю залежність, в яку ставить їх житте проти мужів, є могутніми чинниками життя. Тому й думаю, що коли кілька разів Шекспір відзиваєть ся зі злобою про жінку, понукою до того є непохитна свідомість їх власти над мужем, того „полового кріпацтва“ (geschlechtliche Hörigkeit), про котре говорив у наших часах Крафт-Ебінґ. І з того погляду він у своїм розумінню жінки багато модернійший ніж Шіллер. Очевидно не будемо тут надто поважно брати таких річей, як „Приборкана гоструха“. Такі комедії писано може й дійсно для розривки товпи, хоч і тут ся кумедна боротьба чоловіка з жінкою, як і всюди в Шекспіра, має свої трагічні акценти, а Катерина представляє собою в кож-

дїм разі дуже вимовний тип володарської людини. А й типи жінок у драмах і комедіях замітні передовсім тою предивною гармонією між жіночою несвідомою себе принадою та справді жіночою второпністю, котру так прообразно репрезентує Порція у „Венецькїм купці“, або Олівія в „Чого хочете“, або Віоля тутже, або Тїханія в „Сні літньої ночі“, або Беатріче в „Багато крику зза дурниці“. Всі ті жінки ведуть так само акцію, як і мужі, вони перехитрюють мужів, счиняють свої хитрощі, викликають нові звороти в ситуації і є звичайно тими, котрі рішають акцію. В „Зимовій казці“ ціла штука стоїть властиво інтригою Павліни. В Шекспіра нема типу жінки, який не мав би в собі нічого з природного достоїнства. Нянька в „Ромео та Юлія“ попри цілу свою наївну балакучість у сцені з Меркуцієм також повна обидженої поваги, як з другого боку навіть куртизана Бянка в „Отелло“ не позбавлена ніжности жіночого почування. Одна одинока Орлеанська Дїва є між усіма його жіночими постатями тою, що просто відражає нас недостачею внутрішнього достоїнства. Я не сказав би одначе, щоб Шекспір сотворив її такою тому, що він творив її з становища Англіїця. Та-ж ся частина історичної трільогії, в якій Дїва виступає, майже до половини, а можливо що й у цілости не є твором Шекспіра, отже правдоподібно, що й концепція Дїви не є духовою власністю поета. Одначе навіть, колиб її в цілости сотворив Шекспір, карикатурні риси Дїви свідчили-б тільки про те, що в Шекспіра не було хисту малювати людей, які не почуввають по людськи, тільки натхненим ладом візіонерів. Усякий героїзм у Шекспіра є природною сумою природних сил людини: він нїде не представляє чогось велетенського, що не було-б твором людини. Тому, хоч і як часто вводить він світ духів у свої твори, проте його людина, як ось Гамлет або Макбет, ділає з глибин повної волі своєї душі, а світ духів зостаєть ся тільки декораційною сценерією. Яким орґаном одначе міг відчути Шекспір цілу велич тої дівчини, сила котрої мала своє джерело за світом? Він, що за світом бачив тільки смерть і тих старинних богів, котрі для світа були вже тільки простими іменами? Для Шекспіра була Орлеанська Дїва втіленням того морального ідеалізму, який попри весь скептицизм знайшов і в Кантовій філософії свій вислів у розумінню „рїчи самої в собі“ (Das Ding an sich).

Одначе філософом Шекспірового віку був Бекон, що вчив експериментального досліджування природи. Але ті візії, котрі бачила Дїва, не мали нічого спільного з експериментом і пригадували собою містичні настрої середньовічного монаха, зза чого Шекспір, ся дитина ренесансу з його ненавистю до середньовічя, мусів на них дивити ся так, як дивить ся модерний скептик на забобон. Правда, Шекспір потрапить іноді змалювати жіночу подобу, яка в своїй ніжности доходить майже до меж серафізму. Ось жінка Коріоляна, хоч Римлянка, змалювана з такою ніжною душею, що пестеливе слово Коріоляна: „Ти моя зваблива мовчанка“ — се майже одиноким достойним її словом. А Дездемона є така непорочна цілою своєю істотою, що Врабанаціо каже про неї: „найніжнійше дівоче почування красніє в її душі само перед собою зі стиду.“ І тільки сей серафізм, ся повна жіноча невинність, якою Дездемона або Корделія пригадують мимохить божественну красоту Рафаєлових Дів, — може зробити з Дездемони таку страшну жертву, якою вона стає в руках Яґа, а з Корделії жертву Лірового гніву. Але ангель-

ськість такої появи — чисто людська. Вона не впливає з ніякої релігійної візії, з ніякої моральної контемплії, — вона є природною ознакою живої, туземної людини. І тому типи поганок у римських драмах Шекспіра стоять як жінки і матері так само високо, як і християнки. Брутова Торція — се наче прообраз жінки Персея або жінки Річарда II, Ессіка в „Венецькій купці“ — се достойна подруга Торції й Персеї тутже. І всі ті його жінки надихані дивною погодою духа й тою принадою вічної жіночости, яка велить поетови сказати про любов Флоріцела до Тердіти („Зимова казка“): „Ніякий місяць не потапає так у глибинах озера, як він в її очах.“ Може тільки одна одинока Офелія між великими жіночими постатями в його трагедіях така відмінна своєю солодко-німічною, меляхо-лічною вдачею від інших, як її великий партнер Гамлет

від стихійної природи решти Шекспірових героїв. Але вона такаж сама жертва тривожної, модерної рефлексії, як і данський принц. Коли Гамлет не в силі опанувати своєї волі до того ступня, щоб узяти ся з безоглядною енергією до чину, вона — дитина тоїж самої епохи, що Гамлет, — так само не в силі йти з безоглядною енергією за голосом життя в собі. Вона стає самовбійницею, як Юлія. Але самовбійство Юлії — се остання краплина вихиленої до споду чари, а смерть Офелії — се тільки акт немочі проти життя. Те її самогубство — се наче перший відгук тих конфліктів у знехтованій жіночій душі, котрі триста літ опісля втілює в собі постать Нори. Бо й Офелія є тільки гарною лялькою для свого оточення, якій Гамлет може сказати глумливо: „Йди в монастир, Офеліє.“

Остан Гривай.

(Далі буде).

Селянське питання в Державній Думі.

Законопроект про скасування деяких правових обмежень, що тягнуть на селянстві від часу скасування кріпацтва, сформульований правительством і внесений в Думу цілком не відповідає бажанням поступового блоку. Правительство назвало його скромно „законопроектом про скасування деяких обмежень у правах сільських обивателів і осіб бувших станів.“ Ліберали-ж назвали сей законопроект головним робом у агітаційних цілях „законопроектом про селянську рівноправність“. Референтом сеї справи призначив поступовий блок конституційного демократа Маклакова. В початку своєї промови Маклаков зазначив між иншим, що „законодавство в селянській справі нагадує старі будинки дідичів, яких неможна направити, бо при першій спробі частинної направи валить ся ціла будівля.“ Але не зважаючи на те, Маклаков все-ж узяв ся направляти старий будинок російського законодавства, гадаючи зрештою, що сї направи підуть так далеко, що змінять цілком правове положення селянства в Росії „не в нормах самого закону, хоч як вони важні, й не в поправках Думи до сього закону, а в самім тім факті, що Дума починає розв'язку селянського питання“, — як казав далі референт.

Основний зміст законопроекту творить властиво правительственний указ з 5 жовтня 1906 р., виданий по 87 параграфі державних законів, яким скасовано деякі правові обмеження селянства, його „найбільш пекучі болячки“, як висловив ся Маклаков. Сі обмеження походили ще від часу увільнення селян від кріпацтва; по його скасуванню селян не зроблено цілком вільними людьми. Ту владу, яку мали над селянами поміщики, перебравли на себе в значній мірі земські начальники, волость і селянська громада. І реформа, переведена спочатку указом з 5 жовтня, а тепер Думою, торкнула ся головним робом юридичних прав селянського стану та сільської громади. До 1906 р., як відомо, селянин, доки він належав до громади й володів своєю надільною землею, не мав права ані вступати до вищих наукових закладів, ані на державну службу; право переїзду в межах держави також у значній мірі обмежено для селян: паспорт міг дістати селянин лише на рік, та й то лише тоді, як правильно платив податки, коли термін паспорта кінчив ся, а громада з якихсь причин не видавала иншого, поліція відправляла такого селянина етапом до громади як звичайного злочинця. Сі й деякі инші подібні особисті правові обмеження селянства скасував згаданий указ.

Указ торкнув ся також і иншого терену права селянства. Він змінив порядок виборів земських гласних. Щодо того він зробив небагато. „Черговою та значно важнішою справою є зреформування волости“, гадає Маклаков. „Волосна реформа є передовім земською реформою, оскільки з волости утворить ся дрібна земська одиниця. А потім вона є селянською реформою, наскільки волость перестане бути виключ-

ною організацією селянського стану. Вкінці вона є адміністративною реформою, наскільки волости будуть надані адміністративні функції. До речі буде сказати, що саме проти надання волости адміністративних функцій найбільш гостро виступають представники правительства.

Як у рефераті Маклакова, так і в промовах селянських послів піднято протест проти надмірного обтяження селянства так званими „натуральними повинностями“: направа доріг, доставка коней, підвод і людських робочих сил на різнородні земські роботи і т. д. І Маклаков іменем поступового блоку поставив домагання, щоб селянську волость перетворено в земську та щоб ті обов'язки, які лежали на селянстві, перенесено на ціле населення. В сїм будучім волостнім земстві має забезпечити ся селянству належне представництво.

Сільська громада по думці Маклакова має лишити ся й надалі яко господарська одиниця, але як адміністративна організація може або цілком зникнути або перетворити ся в ще дрібнішу одиницю ніж волосне земство. Разом з тим поправки поступовців до законопроекту обмежують значно владу громади над особою, напр. більшість Думи прийняла поправку, відповідно до якої громада не матиме права виключати так званих „порочних членів“ (шкідливих осіб).

Хоч селянські послі й витали з одушевленням Маклакова за його реферат, а 30 депутатів-селян піднесли йому навіть адресу з подякою за оборону прав селянства, але ту ціль, яку поставили собі правительство та ліберали, а саме заспокоїти селян та спонукати їх з більшою жертволюбністю й готовістю переносити тягар війни, вони не досягли. Навіть селяне, що належать до груп поміркованих правих і націоналістів, не задоволені сїм законопроектом. Націоналістичні селяне жадали не менше не більше ніж цілковитого скасування селянського стану, себто цілковитого зрівняння селянства в правах з иншими станами. Коли селянин Шмяков обмежив ся різкою критикою законопроекту, Демідов заявив, що питання про рівність селян з иншими станами не можна розв'язати без розв'язання аграрного питання. Лише Тарасов, зажадавши рівности для селянства та загально-державного суду, закінчив свою промову заявою такого роду: „Може Дума вважає нагальними й инші питання, але ми потерпимо вже й до кінця війни, а тепер просимо рішити справу забезпечення нашої героїської армії всім, що потрібне для неї“.

Цілком инакше промовляв волинський посол-селянин Тивончук: Він зазначив іронічно, що тепер усі є гарячими оборонцями інтересів селянства, але сей законопроект лежав у Думі вже десять літ і згадали про нього аж тоді, як почала ся війна. Тивончук зажадав на першу чергу побільшення землі селянам, щоб вони не були примушені виїздити до Америки. Таким робом можна в деякій мірі бачити, що

селянський законопроект у відношенні до українського селянства ледви чи осягне свою агітаційну ціль. Але з гострою критикою законопроекту виступили й російські демократи, при чім трудовик Керенський і соціальний демократ Чхенкелі заявили, що вони виступають не проти самого законопроекту, а проти тих ілюзій, які він може поширити в народі.

Нав'язуючи до селянського законопроекту, виступили в Думі представники різних соціальних груп і поневолених націй, заявляючи, що не самі лише селяне позбавлені в Росії горожанських прав. Октябрист Ростовцев виступив напр. против упослідження міщан у міським самоврядуванню. А Янушкевич і представники магомедан заявили, що й іногородці потребують елементарних національних прав. Деякі з представників поступового блоку старалися поруч з переведенням селянського законопроекту здобути й деякі полегші для Жидів, але проти сього запротестували не лише праві, а й головний референт Маклаков, боючись, що таке положення могло б пошкодити й законопроекти про управління селян.

Оскільки не бажаний для правительства перебіг мали дебати над селянським законопроектом, видно між іншим і з того, що представник правительства, помічник міністра внутрішніх справ, граф Бобрінський, полемізуючи з промовцями поступового блоку, заявив, що законопроект є тепер не на часі, а коли проти нього виступили дуже гостро не

лише поступовці, а й правий націоналіст Савенко, кажучи, що правительство Штюрмера не є нічим ліпшим від правительства Горемикіна, Бобрінський поліз назад, заявляючи, що його заява про „невчасність“ відноситься властиво не до самого законопроекту, а до інших питань, які поступовий блок хоче получить з селянським законопроектом.

Найбільш гарячі дебати викликала поправка судової комісії Думи, яка мала б скасувати 62 пар. закону про вибори до Думи, котрий забороняє селянам вибирати в курії земельних власників, хочби селяне й володіли потрібним земельним цензом. Але й сю поправку, яка дала б певно й Українцям спроможність провести своїх представників до Державної Думи, колиб вона здобула законну силу, прийняла Дума, не зважаючи на те, що проти неї голосували не лише праві, а й частина думського центру. Зрештою поступові часописи гадають, що ся важна поправка може бути головною перешкодою прийняття селянського законопроекту Державною Радою та правительством.

Прийняття сього законопроекту було останньою важною справою, полагоженою Думою, воно-ж разом з дебатами з приводу селянського законопроекту було й одною з головних причин того, що правительство знов відрочило Думу, не зважаючи на протести її поступової більшості, аж до надоліста.

М. Троцький.

„Потрійний союз“.

В 28 ч. „Номан-а“ є стаття п. в. „Trajny Sajuz“
І. Мелешки, з якою познайомлюємо наших читачів.

В 1907—1908 рр. у Росії та в суміжних славянських землях почала ся широка агітація за „славянську єдність“. Ту агітацію дуже піддержувало російське правительство, котре, начеб предчуваючи теперішню війну, старало ся притягнути до себе симпатії славянських народів: Поляків, Чехів та й інших австрійських і балканських Славян, виставляючи російську державу як „природну оборонницю“ всіх „менших братів.“

Розуміть ся само собою, що Росія змагала в своїй політиці до того, щоб поволі забрати в свої руки власть над „молодшими братами“. Яку-ж долю приобіцувала вона славянським народам, видно з того, що вона робила з тими, хто вже знаходив ся під її пануванням: Білорусинів і Українців російське правительство зовсім не признавало за окремі народи, не давало їм ніяких прав. Коли-ж у чеській Празі скликано „всеславянський“ зїзд, на тім зїзді „старші браття“ змовили ся зовсім не давати голосу Білорусинам і Українцям.

Отак ті два народи zostали ся з боку як засуджені на смерть... Але вмирати вони не хотіли й, розуміючи, що обох жде однакова доля, почали зближати ся й умовляти ся, як разом бороти ся з своїми спільними ворогами.

Здавна Білорусини й Українці жили спільним життєм, мали спільну історичну минувшину. На третій часті своєї граничної лінії білоруський народ стикаєть ся з українським. І вже тільки одного того було досить, аби сотворити ґрунт для українсько-білоруського зближення. Перший крок у сїм напрямі навіть зроблено далеко ранше, ніж „браття Славяне“ обявили Білорусинам і Українцям війну: в 1904 р. помістив місячник „Ruthenische Revue“, котрий видавали Українці по німецьки, першу політичну статтю представника Білорусинів і більше або менше близькі відносини між обома громадянствами не переривали ся від того часу.

В подібнім положенню, як Українці й Білорусини, опинили ся під пануванням Росії й наші північно-західні сусіди Литовці, з котрими історична минувшина й сучасне життє

звязало нас ще більше ніж з Українцями. Як неславянський народ Литовці zostали ся з боку від „славянського руху“ як острівець серед славянського моря, котре грозило залити його з кількох боків. І таке положення литовського народу дуже нагадувало положення непризнаних білоруського й українського народів.

З Білорусинами Литовці нераз виступали разом, починаючи від 1904 р. Про се свідчать поклики місцевих революційних організацій з часу великої російської революції, на котрих знаходимо підписи білоруських і литовських партій поруч себе. На відомих зїздах крайової інтелігенції, котрі відбували ся у Вільні в 1904—1905 рр., Білорусини й Литовці виступали так само досить солідарно. Так легко зрозуміти, що білорусько-українське й білорусько-литовське зближення повинно було вкінці навести ті три народи, колись такі близькі один одному, на думку потрійного союзу білорусько-українсько-литовського.

Про се багато говорило ся в 1909 р., як між Білорусинами, так і між Українцями та Литовцями й ся думка всюди знаходила живий відгомін. Але тоді не дійшло до її реалізації: Литовці й Українці при сучасних політичних умовах не мали ґрунту, на котрім можна було-б уже тоді будувати дещо конкретнійше. І тільки білорусько-литовські відносини з одного боку, а білорусько-українські з другого з року на рік приймали все яснійші й конкретнійші форми.

Між иншим Білорусинів і Українців лучили здавна ще й спільні релігійні традиції — традиції унії. Память про церковну єдність довго пережила знищення унії царським правительством, пережила всі криваві розправи та насильства над „опорними“ уніятами. На тім ґрунті львівські уніяти коло 1905—1910 рр. приступили були до друкування книжок про унію по білоруськи, стараючи ся відновити память про неї в нашім народі. До одної з тих книжок написав передмову уніятський митрополит, Андрій Шептицький, котрого Москалі держать тепер у неволі. Ся передмова — „До братів-Білорусинів“ становить цікавий матеріал до білорусько-українських відносин і ми передруковуємо її низше дослівно (Далі йде передрук передмови митр. Шептицького як найближша стаття, Ред.).

І. Мелешка.

Вісти.

Жертуйте для полонених — наших земляків з російської України!

До Союзу надходять щодня нові й нові просьби від полонених прислати їм книжок. З сих листів видно, яка маса цінних сил, високо талановитих одиниць серед великого моря сих людей, — обовязок нації допомогти сим людям стати на вищий культурний і національний ступінь. Полонені розкинені тепер у десятках тисяч робітних ґруп і тільки мала їх частина може користувати ся зорґанізованими в більших таборах бібліотеками. Потрібна знов маса книжок найріжнороднійшого змісту — знов і знов книжок!

Жертуйте-ж, громадяне! Виповніть знов свій національний обовязок!

Усі жертви на сю ціль у грошах і книжках слати на адресу: **Bund zur Befreiung der Ukraina, Wien VIII, Josefstädterstrasse 79, Tür 6, додаючи на кожній посилиці „для полонених“.**

„Відповідь Українцям“. В 31 ч. „Номана“ читаємо на передовім місці під сим заголовком таке: „На дуже симпатичне письмо Президії Союзу визволення України, надру-

коване в 27 ч. „Номан-а“, — віленські Білорусини післали Українцям на руки сеї-ж Президії отсю відповідь:

Браття-Українці! На Ваш братній привіт — братнім привітом, на простягнену руку — простягнутою рукою та щирим серцем відповідаємо. Недаремне історична минувшина віками лучила нас в одно: вона вчила нас ходити разом у злій і добрій долі. Коли наші прадіди, запряжені в ярмо, еднали ся для змагання за визволення, тим більше треба нам еднати ся тепер — на передодні кращої долі, коли рвуть ся пута московської неволі. Можемо лише щиро завидувати Вам, що умови помогли Вам першим простягнути руку, бо наші серця здавен-давна змагали до братньої єдності з Вами — через память на давні муки й для будовання нового, кращого життя.

Хай живе вільна Україна!

Хай живе єдність українського й білоруського народів!

Хай процвітає Союз визволення України!

Вільна, 21 мая 1916 р.

(Підписи уповновласнених нарадою представників білоруських ґруп і громадських організацій).“

Перегляд рахунків Скарбу У. С. С. Української Боевої Управи у Відні за 16 місяців, від 1 вересня 1914 до 31 грудня 1915. Доходи виносили 52.920·21 К, видатки 43.391·99 К. Готівка в касі 9.528·22 К. Ощадности в поштової шадниці 4.233·44 К. Стан Скарбу у Відні дня 31 грудня 1915 виказує майно готівкою та в ощадностях 13.761·66 К. Контрольна комісія перевірила книги, а Українська Боева Управа прийняла замкненне рахунків до відома:

Сума видатків розпадаєть ся на такі відділи:	
I. Видатки на підмоги для стрільців і на бранку	13.460·73 К
II. Видатки на фотографії, малюнки, дописи	12.412·91 "
III. Видавництво відзнак, брошур і видівок .	9.413·80 "
IV. Урядування	1.514·73 "
V. Відпоручники	2.040·10 "
VI. Звороти	115— "
VII. Видатки чекового конта	201·28 "
VIII. Квота на чековім конті	4.233·44 "
Разом	43.391·99 К

Се тільки гроші, прислані до Відня. Звідомленне прийняла до відома Загальна Національна Рада.

Перемога соціально-демократії на виборах до сойму Фінляндії. Телеграф приносить такі відомости про вибори до фінляндського сойму, котрі тільки що відбули ся. Вибрано: соціальнодемократів 103, старо-фінів 33, молодого-фінів 22, Шведів 21, з аграрної партії 19 і трудовиків 1.

Таким чином робітнича партія соціальнодемократії, що найбільш завзято боролася завжди проти російського царського самодержавья, одержала на виборах, коли ціла Фінляндія знаходиться у „воєнній положенні“, абсолютну більшість!

Як відомо Пуришкевичі, Бобрінські й Маркови 2-і гукали в останні місяці, що треба покінчити з самостійними правами Фінляндії, що поміж иншим треба притягнути й Фінляндців до російської армії й негайно післати їх на війну, а російське реакційне правительство Штюрмера, пильно прислухували ся до сих нарад. Вислід виборів до сойму се відповідь фінляндського населення на ці нові заходи приголомшити до краю автономічну свободу Фінляндії!

Що то буде в самій Росії й на російській Україні, коли з кінцем воєнного лихоліття піchnуть ся нові вибори до Думи? Пора вже думати всім російським Українцям про се й готовити ся до оборони своїх обкрадених російським законом прав.

Мілюков про російські воєнні цілі. Співробітник римського денника „Messagero“ мав розмову з провідником кадетів Мілюковим, котрий заявив, що між Росією й иншими державами почвирного порозуміння прийшло до згоди щодо посідання Царгороду й Дарданелів. Росія виступила до бою за посідання Царгороду. Мілюков дуже енергічно збивав думку, що Росія хоче коли небудь перенести точку тяжкості своїх агенд до Азії. Вона бажає тільки частини румунської території. Не думає також Росія переносити своїх агенд до Малої Азії, бо колиб Росія мала Малу Азію або тільки одну з її пристаней, напр. Александретту, тоді мусіла-б вона удержувати велику флоту на Середземнім морі.

Луцьк. У часі теперішніх битв не потерпів Луцьк, бо хоч позиції знаходили ся у безпосереднім сусідстві міста, їх доля рішила ся деінде, так, що залоги опустили ті позиції, заки надійшли російські війська. Залізничий дворець солідний; він лучить кілька залізничих ліній, що йдуть у різних напрямках. Ті лінії лишили ся майже неушкодженими. Деінде тільки міст знищений і дворець надпалений. Телефонічну сіть в околиці австрійські війська удосконалили й поширили. В Луцьку були великі склади провіанту й воєнного матеріялу, але Австрійці успіли або вивезти переважну часть тих матеріялів або знищити. На ексцеси військових властей населення не жалуеть ся. Не лютували ніякі епідемії.

Дубно. Вже більше знищене від Луцька — Дубно. Та се знищення походить з серпневих битв минулого року. Тоді знищено багато домів, спалено будинок духовної школи й т. д. Тепер до давніх шкід не прибула ніяка нова, бо місто знайшло ся поза сферою ділань армії.

До проблеми Великої Росії помістив С. Кечекян статтю в одному з масвих чисел „Утра Росії“ п. з. „Сепаратизмъ и державная политика“, в котрій читаємо таке: „Відразу ясно, куди повинні простувати змагання держави, що має в себе одну з частей якоїсь національности. Мудра державна політика повинна постарати ся перемінити сепаратизм якоїсь національности на своїй окраїні на сепаратизм чужої части сеї самої національности, зробити чужу область своєю іредентою.“ Далі автор забув на польське панування над українським народом у Галичині та плете ось що: „Таке, розумієть ся, задумали австрійські політики, що штучно витворили українське питання й українську національність замість того, щоб мати в себе в Галичині й Буковині російський сепаратизм і російську іреденту, котру скорше чи пізнійше використала-б Велика Росія, Австрія хотіла викликати в лоні Росії український сепаратизм і сотворити на Україні українську іреденту.“

Автор домагаєть ся, щоб національні проблеми не перешкаждали Росії в здійсненні її світових задач. Домагання національного принципу не повинні розходити ся з домаганнями державної політики й державної сили. Помірне сех домагань улекшує для Росії цілий ряд сприяючих умов. Словом — партикулярний націоналізм не виключає загальнодержавного патріотизму. „Велика Росія не може не бути спільним батьківським домом для всіх народів, котрі її заселяють. І ті національности не шукатимуть привилеїв окремого політичного життя, як їм забезпечить ся можливість участі у справах Великої Росії. Як Росія відкриє для них найближші шляхи плодотворної культурної творчости, більше відповідатиме цілі покинути думку про власну бідну хатину, щоб мати участь у великих палатах Великої Росії. А при таких умовах чи не покличуть інородці своїх закордонних братів під спільний дах більшої держави замість того, щоб деліяти думку про самостійну долю поза її межами? І чи не буде тоді свята національного принципу разом з таким святом імперіялізму та принципів світової державної політики?“ Великих слів велика сила, а ніяких діл. Поки-що не мають Українці в Росії навіть того, що признає їм австрійська конституція, хоч і в Австро-Угорщині в останніх літах нові здобутки Українців против їх волі — великих слів велика сила.

Керенський про поневолені нації в Росії. У Думі заявив Керенський, що національне питання в російській державі дозріло та його треба поставити тепер на першу чергу, бо воно важнійше від усіх земських і міських реформ. „Невідкличність розв'язання сього питання в змислі негайного зрівнання прав усіх націй Росії підкреслюють ще й наші успіхи в Галичині та можливість її близької окупації нашими військами“.

Італія й Польща. Граф Вельпопольский, член російської парламентарної депутації в Італії, заявив: „Італія більш ніж яка инша нація завдяки свому проникливому розумови та свому глибокому почуттю може зрозуміти права Поляків... Тепер присутність Поляків у делегації членів Державної Ради й Думи ще раз стверджує постійність наших переконань. Наші інтереси однакові з інтересами наших союзників. В їх перемозі ми бачимо здійсненне нашого найбільш гарячого бажання, а саме зеднання польських земель“.

Джордж Уельс про евентуальну Польщу. Великодне число „Утра Росії“ принесло цікавий довгий фейлетон Джорджа Уельса п. з. „Новая карта Европы“. Про евентуальну самостійну Польщу читаємо тут: „Слаба, в середині розділена й під політичним оглядом ізольована Польща з 12—15 мільоновим населенням і маріонетковим королем, посаджена між Гогенцолернами й Росією, мало віщує веселого й радісного для Поляків і небагато тривкого обіцює для світового спокою. Зовсім незалежна Польща буде гарячковим болотом міжнародної інтриги, інтриги, котрій піддаєть ся все занадто легко нещасний польський темперамент. І за якихсь двадцять п'ять літ така Польща знову може стати полем бою.“

Французька Ліга відбудови незалежної Польщі. „Journal de Genève“ (Женевський Денник) оголошує поклик французьких учених і письменників до польської нації. До комітету Французької Ліги повернення Польщі входять: президент академик Шарль Ріше, академик Бріє, академик Еміль Фате, проф. Шарль Жід, сенатор Луї Мартен, академик Анрі де Рене, депутат Пер Ренодель, проф. Габріель Сеаль, секретарь Ліги Жорж Бенем. Текст поклику, виданого в маю, такий: Браття Поляки! Щирі приятелі вашої слушної справи поставили собі за ціль зєдинити всіх, хто постановив піддержувати ваші справедливі домагання — повернути Польщу як одну й вільну державу. Маємо щасте повідомити вас, що від сьогодні по думці й ініціативі Едмонда Прево, яка зустріла ся в нас з гарячими спочуваннями, ми заложили Французьку Лігу повернення Польщі. Користуємо ся отсею нагодою, щоб висловити вам наше глибоке спочування тим жорстоким стражданням, котрі додала війна до ряду сумних літ від часу поділу вашого рідного краю.

Із здивуванням і захватом слідимо за тим, з якою героїською відвагою переносите ви сі нові іспити. Ваша історія наглядно показала нам, що ніщо не може захитати вашого відданія свому національному ідеалові. Ми з подякою оцінили й братнє прийняття, яке стрінуло на вашій землі армію нашої великої союзниці — Росії, й ту самопосягату, з якою ходили ви коло ранених вояків. Ми до глибини душі перейняті ентузіазмом, з яким найкращі вибрані сини вашого рідного краю віддають своє життя за Францію, бючи ся добровільно в наших стрілецьких ровах плече об плече з нашими власними дітьми. Ніколи не забудемо крові, пролитої Польщею за справу нашого рідного краю, за справу всього людства.

У Франції нема иншої популярнішої ідеї від ідеї визволення Польщі. Ніколи ніразу французький народ не приложив своєї руки до справи поділу вашого рідного краю. Тому й стрінув такий гарячий відгомін поклик великого князя Миколи Миколаєвича. Всею душею віримо, що в хорі всіх націй займете ви своє місце, почесне й корисне, що разом з нами установите мирну рівновагу будучої відродженої Європи. Ваша незалежність для нас — справжня міжнародна необхідність.

Франція бореть ся тепер за свою власну волю, котрій грозить небезпека, за грубо потоптану волю всіх хоробрих маленьких народів. І ви певно розумієте, що турбота за будучу перемогу все відкладає.

Ми не хотіли-б тепер, у сих тяжких хвилях, стісняти чим наше правительство. Однак запевнюємо вас, що постановивши від сьогодні енергійно помогати справі повернення й визволення Польщі, ми висловлюємо найщиріше змагання всього французького народу. Ми глибоко переконані, що сі змагання спільні всім народам почвирного порозуміння, котрі борють ся за визволення поневоленних націй.

Браття, Поляки! Не тратьте відваги. Йдучи за гаслом наших славних предків, обіцяємо вам вірно бороти ся за вашу й нашу волю.

Хай живе відроджена Польща!

Симпатії Французів до Поляків давнього походження й мають уже свою довгу історію. Та в нинішній хвилі сі симпатії вже у великій мірі є впливом тісного союзу Франції з Росією. Не дивують нас і компліменти Французів у сторону Поляків, бо ми їх чуємо навіть з уст Болгарів, хоч болгарсько-сербська ворожнеча є нічим у порівнянні з безприкладним виїданням Поляками Українців з їх споконвічної рідної землі.

Нарада робітників Української Соціалдемократії. Українські соціалдемократи відбули дня 14 жовтня 1915 р. збори й на них прийнято отєї резолюції:

1. Про уконституування. Зібрані сьогодні українські робітники, члени давніших українських робітничих організацій, а саме: „Української Соціалдемократичної Спіл-

ки“, „Української Соціалдемократичної Робітничої Партії“ й „Соціалдемократичної Робітничої Партії Росії“, із різних губерній російської України, а то: один з Київщини, один з Катеринославщини, один з Полтавщини, двоє з Поділля, один з Таврії, двоє з Херсонщини, трьох з Харківщини, чотирьох з Чернігівщини й один представник „Ініціативної Групи“ конституюють ся як „Нарада Робітників Української Соціалдемократії“.

2. Про стан українських с.д. організацій. Звідомлення товаришів із різних місцевостей України свідчать одногласно про те, що українські соціалдемократичні організації на російській Україні зовсім розбиті російською реакцією, а коли ще перед самою війною в декотрих містах істнували поодинокі нічим не звязані з собою гуртки, які на власну руку продовжували організаційну роботу, війна розбила й ті останні гуртки. Тому зібрані сьогодні робітники російської України витають заходи „Ініціативної Групи“ для відновлення української соціалдемократичної організації й ухвалоють стати всіми силами одногласно до розпочатої роботи.

3. В організаційних справах. Нарада уважає за першу й найголовнішу умову по можливості поставити пляну соціалдемократичну діяльність, а то покликання до життя партійних організацій. Через незвичайні обставини воєнного часу нарада уважає неможливим назначити наперед форму сих організацій, отже через те й радить товаришам у кожному випадку рішати те на місці так, як дозволять на се місцеві обставини. Однак треба, скоро лиш се можливо, приступити до відновлення організацій по містах і селах, опісля скликати губернські конференції й на тих останніх вибрати губернські комітети. Для переведення сього в життя перше всього товариші складуть тимчасові місцеві й губернські комітети з відомих соціалдемократичних діячів, але з тим застереженням, що при першій можливості ті комітети замінить ся виборними комітетами.

До можливості скликання партійного зїзду або ширшої конференції вибирає сьогоднішня нарада „Організаційний Комітет“, який перебирає на себе ведення всіх справ „Української Соціалдемократії“.

Ширший Організаційний Комітет може доповняти ся представниками організацій і дорогою кооптації.

„Організаційному Комітету“ доручує ся випрацювання проєкту програми та статуту „Української Соціалдемократії“, який він мусить перед скликанням зїзду передати на обговорення його поодиноким організаціям. На випадок неможливості скликання зїзду в найближшому часі має „Організаційний Комітет“ вироблений статут і програму разом з поправками та внесеннями поодиноких організацій подати на референдум членів „Української Соціалдемократії“. Так само таким робом треба було-б в останнім випадку вибрати „Головний Комітет“ партії.

„Організаційному Комітету“ доручує ся звернути ся в імени наради до українського робітництва з закликом до організації.

Зміст: На порозі рішення. — Др. Н. Гаморак. Політичні питання світової війни. III. (докінчене). — Н. В. Культурно-національне відродження фінського народу. — З поезій полоненого О. Кобця: Перед війною. Життя людини — цінний дар. Уста не осялював сміх. А липа цвіла. Я хочу собі увлести той час. В таборі. Увечері. Дай мені намілуватись. — Ще про українські школи на Волині. — Остап Грцдай. Шекспір (Продовжене). — М. Троцький. Селянське питання в Державній Думі. — І. Мелешка.

„Потрійний союз“. — Вісті: Відповідь Українцям. Кінець забуванської України. Перегляд рахунків скарбу У. С. С. Перемога соц. дем. на виборах до сойму Фінляндії. Мілюков про російські воєнні цілі. Луцьк. Дубно. До проблеми Великої Росії. Керенський про поневолені нації в Росії. Італія й Польща. Джорж Уельс про евантуальну Польщу. Французька Ліга відбудови незалежної Польщі. Нарада робітників Української Соціалдемократії.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.

З друкарні Адольфа Гольцгаузена у Відні.